

UN MOTIV STRĂVECHI ÎN ARTA POPULARĂ DIN VRANCEA : „POMUL VIEȚII“

VIRGINIA ARBORE

Influențate de așezarea geografică și de zonele etnografice limitrofe, în Vrancea s-au păstrat o serie de îndeletniciri artsitice și obiceiuri, ce s-au menținut pînă astăzi, căci „De la ur-sitoarele care își ursesc soarta cînd abia te-ai născut, pînă la bra-dul împodobit care-ți arată calea la mormînt, toate faptele mari și mici ale vieții sînt însoțite de ceremonialuri duioase și tainice, de multe ori fără rost, care îngrădesc viața într-un ritual tot atît de sacru ca și cel religios, moștenit aproape neschimbat din bătrîinii bătrînilor. Ta-tatăl face într-un anumit fel casa, mama țese, croiește și coase cămașa cu anumite riuri, copiii se joacă într-un anumit fel, făcînd mișcări și spu-nînd uneori cuvînte pe care nu le mai înțelege nimeni, fetele cîntă într-un anumit fel, bătrînele lecuiesc cu anumite descîntece ciudate, pînă și ciobanul își chîmă oile, își sapă fluierul sau bățul într-un anu-mit fel.

Pretutîndeni tradiție urmată necondiționat de popor în marea lui masă, tradiție moștenită din timpuri îndepărtate și trecută din om în om pînă în zilele noastre“¹.

Încît „Numeroase tradiții, superstiții, la care se mai adaugă dife-ritele creațiuni ale artei populare, atît de puțin cunoscute, cu drept cuvînt au deșteptat curiozitatea, chiar a etnografilor străini, (dr. Haber-landt M.), care le caracterizează astfel că sînt creațiuni ce se numără printre cele mai interesante și mai antice manifestări ale artei populare europene“².

Așa stînd lucrurile, în preocupările etnografilor și folcloriștilor din întreaga țară, arta populară vrinceană și anumite obiceiuri legate de nuntă, înmormîntare sau creațiile populare ca baladele, poveștile, zi-cătorile etc., și-au cucerit un loc de frunte. Vechimea artei populare vrincene nu se poate calcula, dar un lucru este sigur și anume, că a luat naștere simultan cu trebuințele oamenilor de a-și întocmi lucruri utile, necesare vieții de zi cu zi, dezvoltîndu-se progresiv și îmbrăcînd forme variate de manifestare.

1 Vîlsan G., O știință nouă: Etnografia. Biblioteca secțiunii geogr.-etno-grafie a Astrei, Nr. 2, Cluj, Ardealul 1927, p. 17—18.

2 Morariu Tiberiu, Obiceiuri, credințe și superstiții legate de „focul viu“, 1937, Cluj, p. 3, extrase din Rev. „Freamătul școalei“, Nr. 1—2.

Originea artei populare vrâncene este strîns legată de dezvoltarea primelor așezări stabile din munții Vrancei. Cercetînd elementele de artă la uneltele și piesele de uz casnic, am constatat că vrîncenii și-au împodobit aproape toate obiectele ce le folosesc în gospodărie, în casă, obiectele de îmbrăcăminte, realizîndu-și lucruri de o mare valoare artistică.

Am urmărit nu numai elementele artistice de pe obiecte, ci și adecvarea uneltelor la funcțiile pentru care au fost create și dacă răspund cît mai propriu acestora. Ocupațiile legate de păstorit au înlesnit dezvoltarea simțului artistic al vrîncenilor, deoarece oamenii au trăit nemijlocit în mijlocul naturii de unde au preluat o mare varietate de motive de inspirație. Dar nu numai păstoritul, ci și culesul în natură, lucrul la pădure sau chiar agricultura redusă de munte, au favorizat dezvoltarea artei populare, de-o autenticitate de necontestat.

Fără a înțelege cadrul în care s-au creat obiectele, produsele îndemînării și originalității vrîncenilor, nu ne putem da seama de gradul reușitei estetice a acestora. „Ornamentica însăși, nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște modul de viață ale creatorului de valori estetice în cultura materială“.

Cercetările întreprinse în Țara Vrancei au demonstrat că pe un fond străvechi, moștenit de generații, s-a creat o artă populară cu trăsături specific vrîncene, îmbogățite fie prin contactul cu alte zone etnografice puternice, fie prin dezvoltarea firească a altor elemente.

În ornamentica vrînceană există o mare varietate de motive ce decurg din două surse decorative și anume : un sistem ornamental care se bazează pe materia primă, lemnul, luîndu-și motivele de inspirație din mijlocul naturii, în strînsă legătură cu viața pastorală și alt sistem constînd din împletituri, țesături, ceramică etc. care decurge din imitarea tehnicilor îngăduite de acestea. Iar aceste motive ce le găsim reprezentate pe diferite materii prime, sînt rezultatul unor creații colective, prin includerea trăsăturilor particulare generalului, prin trecerea timpului în decurs de veacuri.

Ornamentica vrînceană diferă după materialele pe care se aplică, un singur motiv circulînd cu insistență indiferent dacă materialul folosit este lemnul, osul, fibrele textile etc. și anume „pomul vieții“. De circulație întinsă și întilnit în toate regiunile țării, acest motiv are o semnificație mitologică, spre deosebire de alte motive ornamentale al căror sens s-a pierdut.

În legendele populare acest mit al pomului vieții apare în mod constant cu semnificația unui pom dătător de viață, căci, cele mai interesante obiceiuri, se mai păstrează în unele părți ale țării printre care și Vrancea, în zone mai retrase, unde civilizația a pătruns mai pe îndelete și unde orășenizarea nu a înăbușit aceste forme străvechi de cultură și de artă populară. Din multitudinea de ornamente folosite pe obiecte, „pomul vieții“ este deosebit de interesant pentru credințele și superstițiile ce-au fost legate în timp, de acest ornament.

Folosirea bradului împodobit cu tot felul de lucruri atunci cînd mortul este dus în drumul său din urmă, se mai păstrează și astăzi cu cea mai mare sfințenie la înmormîntările de la țară.

În ornamentica străveche „pomul vieții“ era figurat ca un pom simplu cu păsări și fructe, descompus sub aspectul unor ramuri ce se întind spre cer sau sub aspectul unui brad.

În țară apar extrem de multe variante ale pomului vieții, pe cînd în Vrancea acest motiv e mai simplu folosindu-se pe ceramică, pe mobilier, pe textile de casă, pe piesele de îmbrăcăminte și în arhitectură. Interpretarea simbolică a pomului nu mai constituie o preocupare pentru creatorul popular, acesta folosindu-l prin transmiterea de la un meșter la altul. Urmărirea în timp a drumului parcurs în dezvoltarea sa istorică în Vrancea este aproape imposibilă, căci aplicîndu-se pe materiale perisabile, primele înfățișări nu pot fi percepute. Pentru acest motiv ne mulțumim cu cercetarea reprezentărilor motivului pe obiectele ce ne parvin din secolul al XIX-lea și al XX-lea.

Cercetînd obiectele ce se află în depozitele secției de etnografie din Focșani sau cele întîlnite la locuitori, am ajuns la concluzia că acest motiv are o mare vechime, întrucît formele ce apar astăzi sînt schematizate, mai simplificate și apar în colțurile cele mai retrase ale munților Vrancei.

Reprezentările cele mai frecvente de pe materialele din Vrancea sînt : bradul, mărul, laleaua etc. Imaginea bradului este redată destul de fidel, de asemenea cea a lalelei, pe cînd cea a mărului e mai schematică, încît la un moment dat nu-ți dai seama ce pom este reprezentat. Imaginile nu se reduc numai la aceste reprezentări, căci pe obiecte apar ca motive decorative diferiți arbuști sau plante cu multe ramificații ce îmbrățișează un motiv central.

În Vrancea motivul „pomul vieții“ apare modificat în funcție de materia primă pe care se aplică. Astfel „brăduțul“ este motivul care se pretează cel mai bine la lemn, iar celelalte reprezentări de arbori se folosesc pe textile și ceramică.

Astfel, pe un tipar de caș rotund realizat din lemn de paltin, este crestat un brăduleț cu baza formată dintr-o rădăcină, iar jos și sus cîte trei stele completează imaginea. Chiar vîrfurile bradului este ornamentat de-o stea. Această ornamentare realizată pe un tipar de caș poate fi pusă în legătură și cu pomul de sărbători, simbol al bucuriei, al vieții prelungite — bradul fiind arborele ce-și menține vitalitatea nezdruncinată chiar și în anotimpul iernii.

Pe un păpușar (tipar de caș dreptunghiular), „pomul vieții“ este reprezentat prin trei ramificații a unei plante, „margareta“. Rădăcina stufoasă acoperă partea de jos a păpușarului.

Pe un alt păpușar din 1916, imaginea pomului apare schematică, fiind semnalată numai prin cîteva elemente. Mi se pare interesantă reprezentarea acestui motiv pe un păpușar provenind din satul Negrilești, comuna Bîrsești, unde motivul „pomul vieții“ formează cadrul ce constituie chenarul motivului „crucea“.

Partea a doua a păpușarului, la prima vedere, amintește de forma pristolnicelor.

Pentru acest motiv crucea constituie ornamentul central al tiparului.

Esența lemnului pe care se aplică motivul ornamental și forma obiectului, dictează „motivul“ ce se pretează prin excelență la un obiect sau altul. Astfel „brăduțul“ formează ornamentația obișnuită a sărărilor (solnițelor de perete) și a lăzilor de zestre. Pe unele lăzi de zestre, alături de motivele ornamentale geometrice, motivul „pomul vieții“ este acel element decorativ ce încadrează sub aspectul a doi brazi, a căror rădăcini nu se văd, crucea, ce este așezată în mijlocul a trei cercuri concentrice. Deși semnificația acestei reprezentări s-a pierdut în decursul timpului, elementul în șine a fost preluat din generație în generație, ajungând pînă în contemporaneitate.

Pe cofițele pirogravate, „pomul vieții“ este realizat pe capac, pe vas sau uneori pe ambele părți, luînd diferite înfățișări. Pe cofițele folosite de vrînceni cu ocazia diferitelor ceremonii motivul este reprezentat sub forma unei flori cu opt petale. Pe capac imaginea pomului este descompusă, căci spațiul nu permite desfășurarea unei imagini mai ample.

Pe o cofoaie din comuna Nereju situația este inversă și anume, elementele descompuse ale florii formează decorația vasului propriu-zis, iar pe capac este reprezentat pomul cu patru ramificații ce se termină cu o floare. Rădăcina este inexistentă.

Pe ploștile folosite de către vornici cu ocazia nunților, printre alte elemente decorative, motivul „pomul vieții“ într-o reprezentare cît se poate de realistă este foarte frecvent întîlnit. Aplicat pe partea centrală a vasului sau înconjurînd cu două brațe motivul central, el sugerează simbolul unei vieți ce începe în doi. Mi se pare cît se poate de expresivă această reprezentare pe obiectele legate de ceremonial (de ex. cofițele folosite la ceremonii, ploștile vornicilor etc.).

Pe ceramica de la Irești, smălțuită, motivul este descompus încît la prima vedere s-ar părea că ornamentul nu are nici o semnificație. Motivul se îndepărtează mult de redarea pomului, fiind conceput ca o redare fidelă a unei flori sau a mai multora, dispuse pe fondul verzui al vasului.

Pe ceramica smălțuită din comuna Garoafa, imaginea pomului este tratată în mod real, dar niciodată singură. Pe un cofer, pe fondul crem al vasului, crengi încărcate de flori formează decorația. Ghirlande alcătuite din diferite flori formează o decorație bogată ce ornamează atît paharele, cănițele, vasele pentru flori, tálgerile, cît și străchinile. Laleaua constituie ornamentul agreat. Tulpina întreagă sau flori compuse și dispuse pe vase, încadrate în cercuri concentrice și motivul „valul“ formează decorația ceramicii din comună.

În privința textilelor, lucrurile sînt mai complicate, reprezentările fiind mai schematizate și apărînd într-un număr redus de variante. Școarțele de perete sau în denumirea locală „păretarele“ sînt ornamente prin vrîste înguste și late, în intervalul cărora sînt țesute alesături policrome. Alte ori, pe vrîstele late sînt realizate alesături policrome,

geometrice. Pe cele mai vechi păritare, motivul „pomul vieții“ este format din tulpina unei flori ce se repetă pe latul acestuia. Rădăcina nu se vede, iar florile apar ca niște steluțe sau cruci ce scot în evidență motivul prin coloritul viu. Alte-ori pe păritarele a căror ornamentații sînt formate din motive geometrice, chenarul este realizat din motivul pomului descompus. Vîrfurile pomului abia este conturat de cîteva flori desprinse de pe tulpină. Această descompunere este forțată de spațiul extrem de restrîns în care trebuie să se încadreze motivul. Urmărindu-se evoluția stilului ornamental la țesăturile și cusăturile din Vrancea, se observă o continuă transformare în decursul timpului și dorința de-a împrumuta elemente ornamentale de la alte zone etnografice. Pentru acest motiv, pomul vieții este redat foarte rar pe covoarele și păritarele ce se țes astăzi. Se mai menține totuși pe cusăturile realizate în cruci, în special pe fețele de pernă și pe împletiturile din dantelă. Aici motivul este realizat mai puțin schematizat, el tinzînd la o redare cît mai aproape de natură.

O latură esențială a artei populare o constituie portul cu elementele sale caracteristice, derivat din cel al strămoșilor noștri daci. Urmărind motivele ornamentale de pe cămăși și catrințe, observăm de asemenea prezența acestui motiv, într-o reprezentare extrem de atrăgătoare. Astfel pe o cămașă de femeie din comuna Vrîncioaia într-o repetare foarte fidelă a motivului, acesta este alcătuit dintr-o tulpină cu multe ramificații ce se termină cu un grup de flori mici. Pe o altă cămașă, tot din comuna Vrîncioaia, motivul este răspîndit pe piept și mînici sub forma unui pin a cărui rădăcină nu se vede. Acest motiv central, este încadrat de crenguțe ce dă o anumită măreție motivului.

La o cămașă din comuna Andreiașu de Jos, ornamentația este realizată de o creangă ce se răspîndește de sus pînă jos, atît pe piept, cît și pe mînici. Lucrată pe pînză de casă, ornamentația realizată din arnici negru, roșu, albastru, fir alb și galben, are un aspect delicat, distins, scoțînd în evidență sensibilitatea artistică a celui ce-a creat modelul. Desigur, la piesele de port exemplele ar putea fi multiple, însă mă opresc la alte piese de îmbrăcăminte confecționate din piele, la care motivul studiat apare prin excelență. Pieptarele din blană de oaie sînt foarte răspîndite în Vrancea. Ele sînt împodobite cu motive florale numai pe piept. Motivul realizat din lînă subțire, în culori vii, este pomul vieții răspîndit în mijlocul pieptarului. Rădăcina pomului se întinde sub cele două buzunare, iar tulpina se ramifică peste acestea ca apoi să se înalțe și să acopere pieptul. Bundele sau bundițele sînt purtate atît de femei cît și de bărbați pe timp friguros. Motivele ce le împodobesc sînt florale, de obicei răspîndite pe margine. Pomul vieții împodobeste bondița în partea de jos, sub aspectul unei flori cu rădăcina scurtă și cu tulpina ramificată bogat. Florile, lucrate în culori stridente alcătuiesc cea mai mare parte a motivului. La cojoace ornamentația este mai simplă, mai schematizată. Cîmpii ornamentale ocupă suprafețe mici. Decorația se realizează cu măiestrie și plasticitate, denotînd un simț al desenului ornamental și al cromaticii.

În concluzie, se poate observa că pomul vieții, acest motiv atât de răspândit în întreaga țară și în special în Moldova, în Vrancea îmbracă forme variate după piesa pe care se aplică. Dar indiferent că este vorba de lemn, fibră textilă sau piele, acest motiv are o largă răspândire căci e simbolul vieții — simbol ce și-a pierdut semnificația în decursul timpului, dar nu și valoarea din punct de vedere estetic.

BIBLIOGRAFIE

- 1 Tomida — Cusăturile și broderiile costumului popular din România, București, 1972.
- 2 Bănățeanu T. — Ornamentul în arta populară românească, București, 1963.
- 3 Petrescu Paul — „Pomul vieții” în arta populară din România în Studii și cercetări de istoria artei, nr. 1, 1961.
- 4 Bănățeanu T. — Port, țesături, cusături, București, 1955.
- 5 Capesius — Mobilierul țărănesc românesc, Cluj, 1974.
- 6 Diaconu I. — Aspecte etnografice putnene, Focșani, 1936.
- 7 Diaconu I. — Ținutul Vrancei (etnografie, folklor, dialectologie I—II), București, 1969.
- 8 Florescu Florea-Bobu — Portul popular din Vrancea, București, 1957.
- 9 Focșa Gh. — Muzeul satului, muzeu etnografic în aer liber, București, 1966.
- 10 Focșa Gh. — Muzeul satului din București, București, 1970.
- 11 Focșa Gh. — Muzeul de artă populară al R.S.R., București, București, 1967.
- 12 Gusti D. — Nerej, un village d'une région archaïque, București, 1939.
- 13 Iorga N. — L'art populaire en Roumanie, Paris 1923.
- 14 Mănăstireanu — Tradiții și obiceiuri românești, București, 1968.
- 15 Opreșcu G. — Arta țărănească la români, București, 1922.
- 16 Morariu T. — Obiceiuri, credințe și superstiții legate de „focul viu”, Cluj, 1937.
- 17 Petrescu P. — Broderii pe piele în arta populară românească, București, 1968.
- 18 Petrescu P. — Meșteșuguri artistice în România, București, 1967.
- 19 Samurcaș T. — Izvoade de creștături ale țaranului român, București, 1928.
- 20 Samurcaș T. — L'art du peuple roumain, Geneva 1925.

UN TRÈS ANCIEN MOTIF DE L'ART POPULAIRE — L'ARBRE DE LA VIE

Résumé

L'auteur présente le développement de certaines occupations artistiques et coutumes qui ont été gardées jusqu'aujourd'hui dans la zone ethnographique nommée „Le pays de Vrancea”.

Parmi elles le motif „De l'arbre de la vie” apparaît constamment ayant la signification d'un arbre vivifiant à différentes d'après la pièce sur laquelle ce motif est appliqué.

Ce motif, soit qu'il s'agisse du bois, fibre textile ou cuir a un large développement dans les villages de Vrancea car il est le symbole de la vie — symbole qui a perdu sa signification le long des années, pas sa valeur du point de vue esthétique.

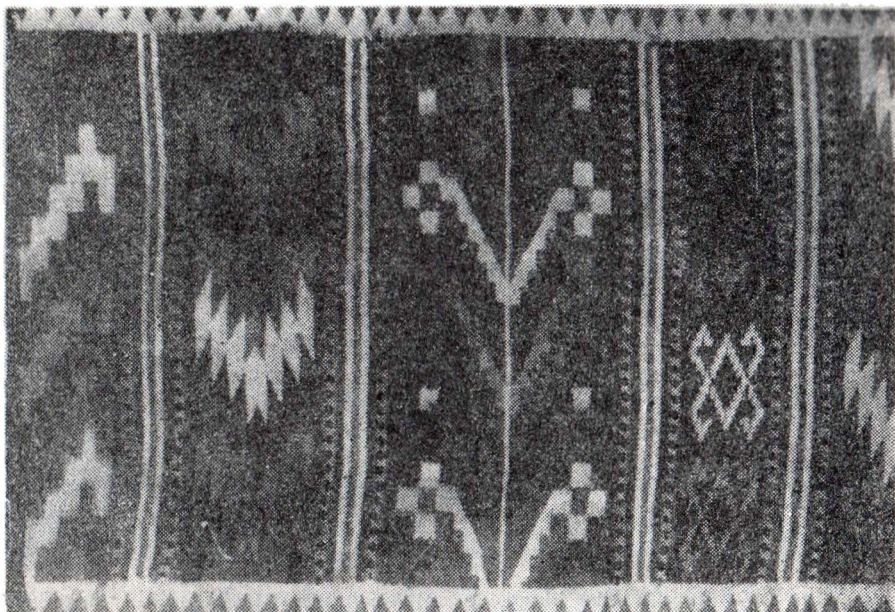
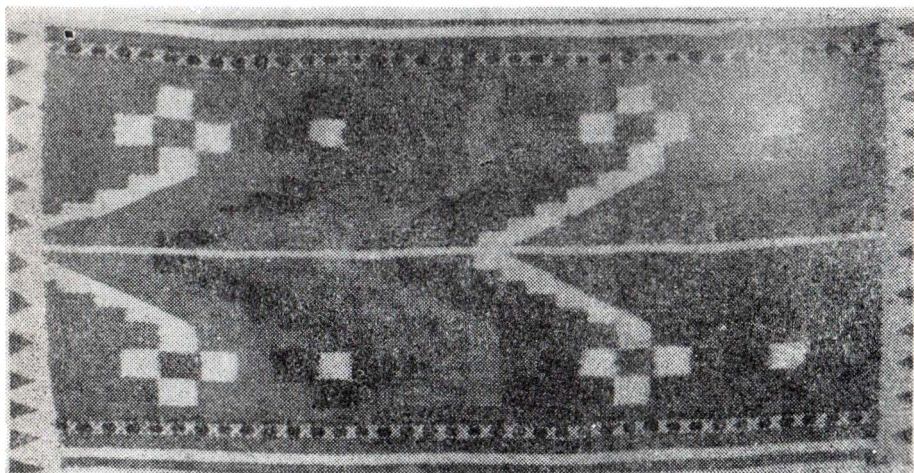

Fig. 1 — Păritar din comuna Năruja — avînd ca ornament „Pomul vieții“.

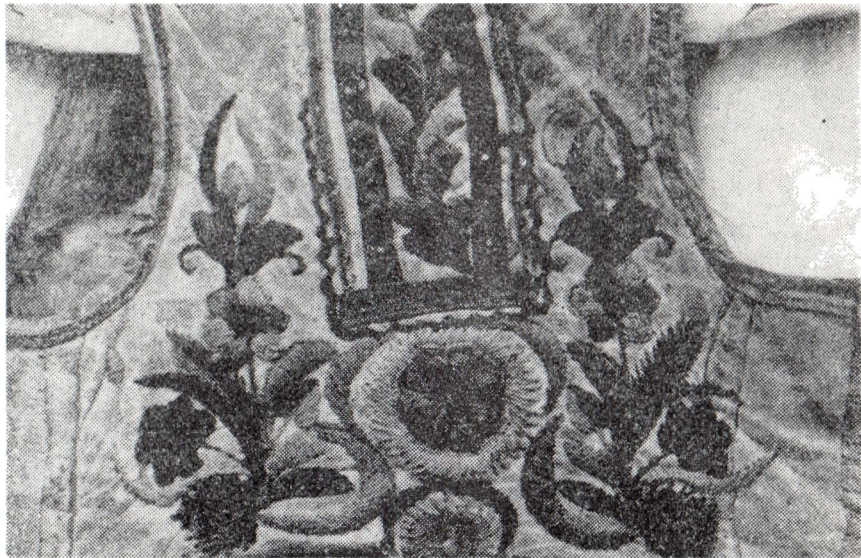
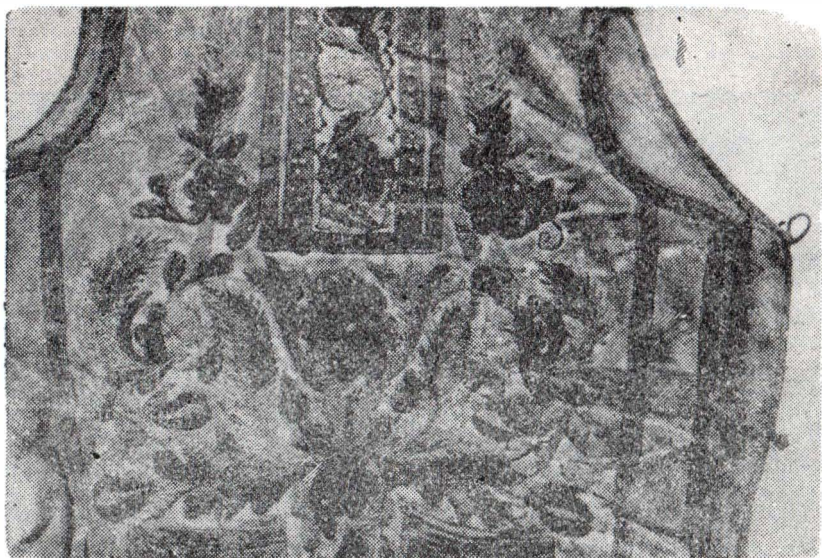

Fig. 3 — Pieptar din blană de oaie, comuna Bîrsești, satul Negrilești.

**Fig. 5 — Talger din ceramică smălțuită — ornamentul „bradul“,
din comuna Vidra, satul Irești.**

**Fig. 6 — Oală cu două torți
din ceramică smălțuită, ornamentată
cu „tulpina lălelei“ — comuna
Garoafa.**

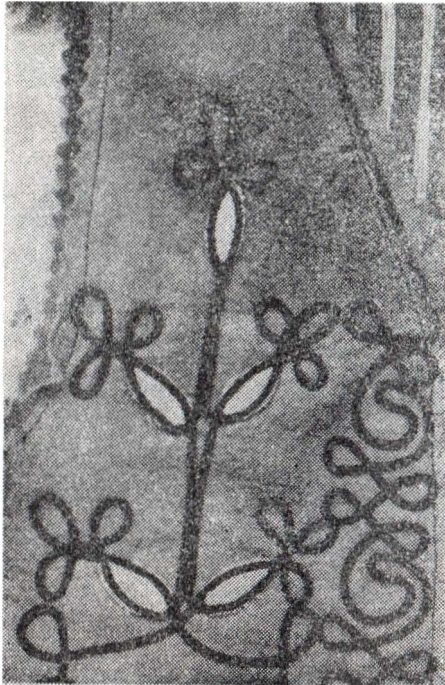

Fig. 7 — Detaliu — vestă din comuna Năruja, lucrată cu găitan negru — motiv „pomul vieții”.

Fig. 8 — Cofiță din comuna Nereju, ornamentată cu „pomul vieții”.

Fig. 9 — Idem

Fig. 10 — Tipar de caș rotund, din comuna Birsești, sat Negriilești, ornament „bradul“.

Fig. 11 — Bită ciobănească din comuna Tulnici.

Fig. 12 — Detaliu — de pe ladă de zestre din comuna Vrâncioaia, motiv „bradul“.

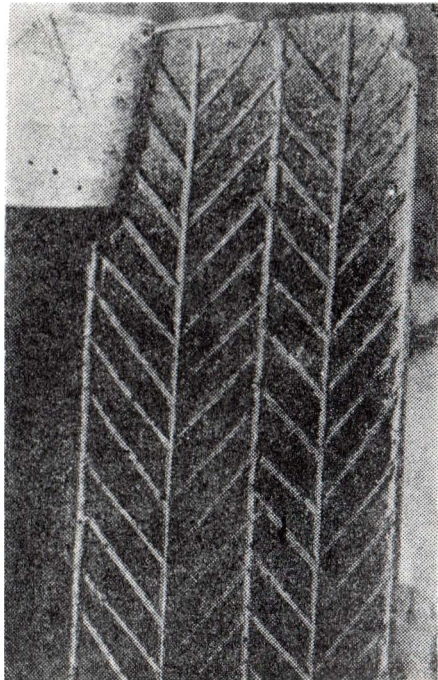

Fig. 13, Motivul „bradul“ de pe o ladă de zestre din comuna Vrincioaia.

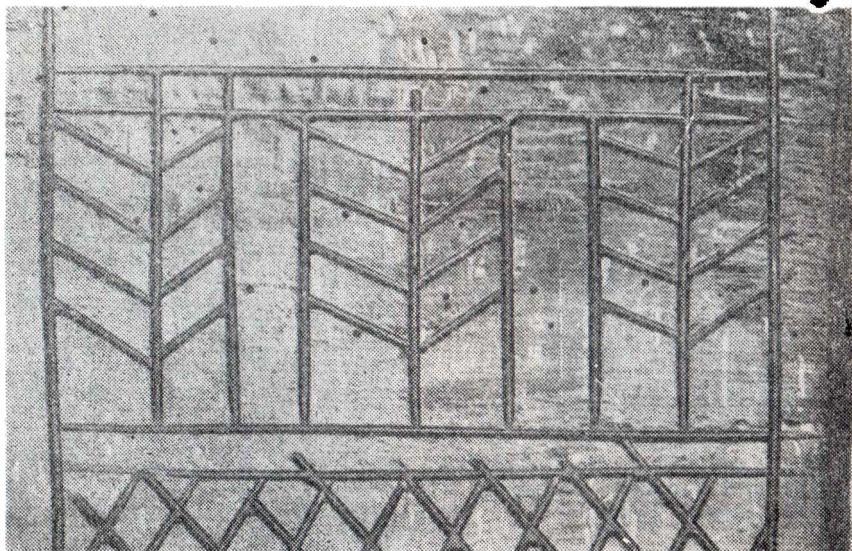

Fig. 14. Motivul <http://www.romania.ro/> <http://www.romania.ro/> de pe o ladă de zestre din comuna Vrincioaia.

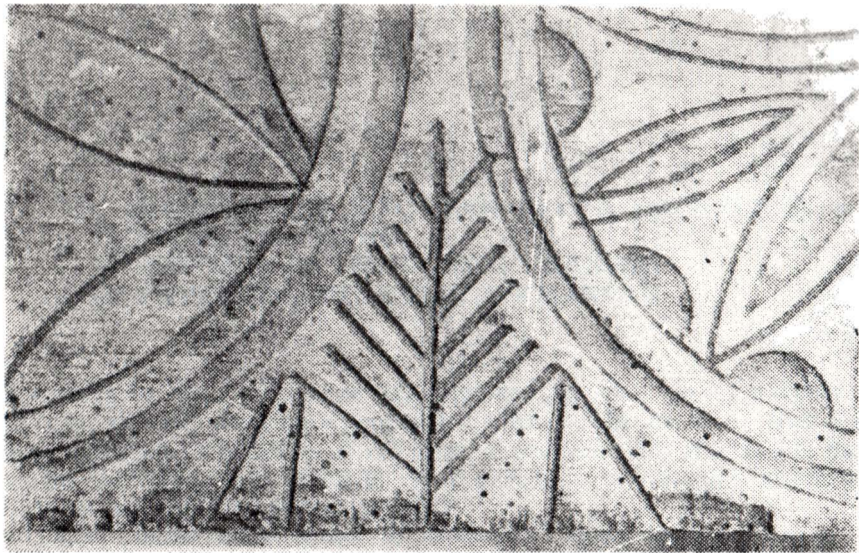

Fig. 15. Motivul <http://www.cimec.ro/> <http://www.azucurceni.ro/> comuna Vrincioaia.